

Perus. selvitys vertäis. tuotant. nosta

15.10.2010

Sisältö

Saatteeksi	3
1. Maailma myllerryksessä	5
1.1 Suomineidon fyysinen kunto	7
1.2 Suomineidon henkinen hyvinvointi	9
2. Kokemuksellinen vertaisyhdistys	12
3. Vertaistuotanto – mahdollisuus, ei utopia	16
3.1 Mikä tekee toiminnasta vertaistuotantoa?	20
3.2 Upside Down – uusi tapa tuottaa palveluita	22
3.3 Vertaistuotannon ruusut ja risut	24
4. Vertaistuotanto ja kolmas ikä	29
5. Think tank -istuntojen vertaistuotantoesimerkit	33
Loppukiri – yhteisöllinen senioritalo	33
Intunex	35
HyvinvointiTV	35
6. Päätelmiä	37
Lähteet	41
Liitteet	44

Saatteeksi

tämä raportti on valtioneuvoston kanslian keväällä 2010 tilaama perusselvitys vertaistuotannosta (peer production, co-production).

Selvityksessä avataan vertaistuotannon käsitettä ja taustaa, esitellään vertaistuotannon käytännön sovelluksia sekä arvioidaan vertaistuotannon toteutusmahdollisuuksia ja kansantaloudellisia vaikutuksia.

Raportti nojaa kolmeen think tank -istuntoon, niissä esitettyihin asiantuntija-alustuksiin ja kirjalliseen lähdeaineistoon. Istuntoihin kutuimme asiantuntijoita, järjestöaktiiveja ja yhteiskunnallisia vaikuttajia yli puoluerajojen.

Esitän lämpimät kiitokset istunnoissa mukana olleille aktiivisesta ja ansiokkaasta työpanoksesta. Hankkeen sisältöä on rakennettu yhteisöllisesti ja osallistavasti, kuten aiheeseen sopii.

Kiitokset raportin toimitustyöstä vastanneelle Katariina Salmisalolle ja ekonomisti Kalle Laaksoselle, jotka ovat rakentaneet raportin sisältöä ja saaneet varsin saippuaisen käsitteen hyvin hallintaansa.

Kiitokset valtioneuvoston kanslialle tärkeään aiheeseen tarttumisesta.

Vertaistuotannossa ei ole kyse ihanteiden varassa elävien kansalaisten utopioista, vaan yhteisestä mahdollisuudesta rakentaa palveluita entistä kansalaislähtöisemmin ja sektorirajat ylittäen. Suomalaisten hyvinvoinnin turvaamiseen koko maan kattavasti tarvitaan uusia keinoja ja ennakkoluulotonta otetta. Vertaistuotanto voi kuulua pallettiin, jos sen merkitys ymmärretään.

Helsingissä 15.10.2010

Karina Jutila

Johtaja

Ajatuspaja e2

1

Maailma myllerryksessä

parin viime vuosikymmenen aikana koetut muutokset niin maailmalla kuin Suomessakin ovat olleet poikkeuksellisen suuria ja yllättäviä. Meneillään olevaa aikaa voidaan hyvällä syyllä kutsua murrosajaksi. Toimintaympäristöt ja toimintatavat ovat muuttumassa tavalla, joka heijastuu laajasti yhteiskunnan kaikille tasoille.

Teknologiset sovellutukset ovat aina olleet muutosten keskeisiä moottoreita. Ihmiset ovat tietoisesti pyrkineet kehittämään tuotantoa ja toimintatapoja. Teknologisesta kehityksestä on tullut yksi tärkeimpiä ja vaikutuksiltaan pysyvimpiä muutosvoimia.

1990-luvun jälkipuoliskolla koettiin niin perustavaa laatua oleva informaatioteknologian läpimurto, että sen seurauksena voidaan puhua kolmannelta teollisesta vallankumouksesta, höyrykoneen ja sähkön keksimisen ja soveltamisen jälkeen. Informaatio- ja yhä enemmän myös kommunikaatioteknologian arkipäiväistymisen seurauksena teollinen ja muu tuotantotapa muuttui. Tämä murrosvaihe on edelleen menossa eikä sen lopullisia muotoja pystytä ennustamaan.

Myös palvelujen tuottaminen ja tarjoaminen sekä logistiikka toteutetaan 2000-luvulla uusilla tavoilla. Kommunikaatioteknologian vallankumous on luonut uudet yhteydenpitomahdollisuudet. Muu-

toksen mittasuhteita kuvaa arvio, jonka mukaan maailmassa on vuonna 2010 jo 5 miljardia matkapuhelimen käyttäjää. Yhteydenpito niin kehittyneissä kuin kehittyvissäkin maissa on saanut aivan uudenlaiset puitteet. Tämä ei ole merkinnyt vain aikaisempien toimintojen tehostumista, esimerkiksi automaation lisääntyessä, vaan uudenlaisia toimintatapoja sekä tavaratuotannossa että palveluissa. Tuottavuus on parantunut yleisesti, mutta parhaiten ovat menestyneet ne yritykset, toimialat ja henkilöt, jotka ovat nähneet uuden kehitysvaiheen mahdollisuudet.

Toimintaympäristön suuriin muutoksiin kuuluu myös alueellinen ja maailmanlaajuinen taloudellinen integroituminen. Teknologian kehitys ja vallinnut liberalistinen kauppa- ja talouspolitiikka ovat luomassa aikakauden, jolloin siirrytään kansainvälisestä taloudesta maailmantalouteen. Maiden keskinäinen taloudellinen riippuvuus on hyvin vahvaa.

Ennusteiden mukaan maapallon kokonaisväestö tulee olemaan vuonna 2050 yli yhdeksän miljardia. Väestömäärällä on merkitystä tuotanto- ja kulutustapojen kannalta. Kysymys on siitä, riittävätkö maapallon resurssit ja kestävyys. Kysymys on elintärkeä.

Väestömuutosten poliittisten ja yhteiskunnallisten seurausten osalta laadulliset seikat ovat ehkä määrää tärkeämpiä. Menossa on muutostrendejä, joilla tulee olemaan huomattavia seurauksia. Keskeisimpiä niistä ovat koulutetun keskiluokan kasvu, naisten aseman parantuminen sekä nopea kaupungistuminen.

Laaja keskiluokka, jolla on hyvä peruskoulutus ja kohtuullinen ammattitaito, on jo pitkään ollut perinteisten teollisuusmaiden hallitsevin yhteiskuntaluokka.¹ Keskiluokka on demokratiassa ratkaisijan paikalla ja määrää myös kulutuksen trendit ja tason. Vahvan keskiluokan maita voidaan luonnehtia kulutusyhteiskunniksi.

Globalisaation ja maailmanlaajuisen tiedonvälittymisen seurauksena kulutuskeskeisyys vahvistuu myös ns. kehittyvissä maissa. Edistyneimmät kehittyvät maat panostavat voimakkaasti väestön koulutukseen sekä tutkimukseen ja tuotekehitykseen.

¹ Keskiluokkaistumisesta ks. Lehtonen & Koivunen 2010.

Näin luodaan edellytyksiä osaamisen ja tuottavuuden kohoamiselle sekä elintason nousulle.

Meneillään olevat muutokset ovat iso haaste maapallon voimavaroille. Sen tulisi kyetä ruokkimaan kasvava, entistä ostovoimaisempi väestö sekä tarjoamaan raaka-aineita teollisen tuotannon tarpeisiin, energiantuotantoon ja lämmityksen/jäähdytyksen sekä liikkumisen tarpeisiin ekologisesti kestäväällä tavalla.

Tulevaisuutta ei ole helppo ennustaa, mutta tällä hetkellä näyttää varmalta, että tuotanto- ja kulutustavoissa sekä koko elämäntavassa täytyy tapahtua huomattavia muutoksia, jotta ihmisen toiminta ja vaikutus sopeutuisivat maapallon ekologisiin reunaehtoihin.

1.1 Suomineidon fyysinen kunto

Työikäinen väestö pienenee Suomessa vuosina 2010–2020 noin 140 000:lla ja vuoteen 2030 mennessä 165 000:lla. Yli 65-vuotiaiden osuuden arvioidaan nousevan nykyisestä 16 prosentista 26 prosenttiin vuoteen 2030 mennessä ja pysyvän lähes samana seuraavat kymmenen vuotta.

Suomessa alle 15-vuotiaiden osuus väestöstä pienenee nykyisestä 17 prosentista runsaaseen 15 prosenttiin vuoteen 2040 mennessä. Työikäisten määrä alkaa vähentyä vuonna 2010, jolloin sotien jälkeiset suuret ikäluokat siirtyvät eläkeikään. Väestöllinen huoltosuhde eli lasten ja vanhusten määrä sataa työikäistä kohden nousee nykyisestä 50:stä lähes 75 vuoteen 2034 mennessä. Yli 85-vuotiaiden osuuden väestöstä ennustetaan nousevan vuoden 2008 1,8 prosentista vuoteen 2040 mennessä noin 6 prosenttiin. Määrällinen nousu on 94 000:stä 349 000:een. Samalla on muistettava, että ikäluokkakehityksessä on alueellisia eroja. ²

² Tiedot: Suomen kansallinen eläkestrategiaraportti 2005, Sosiaali- ja terveysministeriö <http://pre20090115.stm.fi/is1121342808622/passthru.pdf>;
Tilastokeskus Väestöennuste 2007–2040 http://www.stat.fi/til/vaenn/2007/vaenn_2007_2007-05-31_tie_001.html

Vuoden 2008 lopulla Suomessa asui vakinaisesti noin 144 500 ulkomaan kansalaista. Lisäksi tilapäisesti asui noin 40 000 henkilöä. Ulkomaalaisista suurin osa, vajaat 80 prosenttia on työkäisiä. Työvoimaan ulkomaalaisista kuuluu vain noin puolet. Suomessa asuvien ulkomaalaisten työttömyysaste on noin 20 prosenttia. Maahanmuuton ennustetaan lisääntyvän selvästi tulevina vuosina.

Suomessa on jo pitkään kannettu huolta julkisen talouden kestävydestä eli tulojen riittävydestä kattamaan menot. Huolen taustalla on suurten ikäluokkien siirtyminen eläkkeelle ja ikääntyminen. Suurten ikäluokkien eläköityminen on jo pitkällä, mutta ikääntymisen tuomat lisääntyvät hoiva- ja hoitomenot ovat edessä vasta vuosien kuluttua tulevaisuudessa. Kysymys on siitä pystyykö supistuva työkäisten joukko maksamaan lukumäärältään kasvavan vanhusväestön tulevat kustannukset.

Vuoden 2009 taluskriisi muutti tilannetta entisestä haasteellisemmaksi. Kansantuote supistui 8 prosenttia, mikä johti työttömyyden nousuun ja verotulojen laskuun. Seurauksena syntynyt julkisen talouden alijäämä kiihdytti velkaantumista. Valtion velka kasvoi vuoden 2010 toisella neljänneksellä 75 miljardiin euroon, kun se vielä vuotta aikaisemmin oli alle 60 miljardia. Huolestuttavaa on alijäämän jatkuminen ja velkaantumisen nousu. Kuntataloudessa menojen kasvu oli ennen taluskriisiä erittäin nopeaa. Kunnat vastaavat suurelta osin hyvinvointipalvelujen kuten terveydenhoidon ja vanhustenhoidon sekä myös opetuksen kustannuksista.³

Valtiontalouden alijäämä supistuu hitaasti, ja velka kasvaa useita vuosia. Jos talouskasvu on kuitenkin kohtuullinen, julkisen velan suhde kansantuotteeseen tuskin nousee yli 60 prosentin, mikä on EU:n julkisen talouden keskeisiä vakauskriteerejä. Hitaan talouskasvun vaihtoehdossa Suomeakin uhkaa velkakierre.

Kun julkisen talouden tasapaino heikkenee nopeasti ja väestö ikääntyy, on aiheellista kysyä, onko Suomella jatkossa mahdollisuuksia rahoittaa kestäväällä tavalla nykyisen kaltaista hyvinvointi-

3 Tilastokeskus: Julkisyhteisöjen EMU-velka, 2010, 2. vuosineljännes. <http://www.stat.fi/til/jyev/2010/02/>

yhteiskuntaa. Tasapainottumisprosessi on todennäköisesti hidaskasvu ja tarvitsee tuekseen veronkorotuksia, menojen kasvun rajoittamista sekä hyvinvointia luovien ja tukevien palvelujen tuottamista. Uuteen ajatteluun kannustaa myös yksilöllisten palvelujen kysynnän kasvu.

1.2 Suomineidon henkinen hyvinvointi

Professori Pekka Himanen (2010) on visioinut Suomen 2010-luvun henkisen ja aineellisen hyvinvoinnin tekijöitä. Himasen mukaan Suomella on nyt kriittinen hetki: taluskriisin jälkeen paluuta vanhaan ei ole. Hän kannustaa avaamaan silmät uusille näkökulmille ja kysymään, mikä on kehityksen perimmäinen päämäärä. Himasen oma vastaus on kaikkien mahdollisuus arvokkaaseen elämään. Taluskasvulla on hänen mukaansa välineellinen tehtävä tavoitteen toteutumisessa.

Suomalaisten elämä niin koulutus- ja tulotason kuin erilaisten työelämän ja ajankäytön muutostenkin seurauksena on muuttunut. Himasen kysymys kehityksen päämääristä on oleellinen sekä yksilöille että koko kansakunnalle. Suomalaiset ovat koulutetumpia kuin koskaan aiemmin, mutta korkeakaan koulutus ei enää takaa hyvää toimeentuloa. Työelämä on pirstoutunut: pätäkä- ja osa-aikatyöt ovat arkipäivää. Kiire leimaa työelämää, mutta toisaalta yhä useammalla on aikaa ja taloudellista liikkumavaraa.

Työ on yksi väylistä, joilla yksilö kiinnittyy osaksi yhteisöä. Yksi työelämän muutossuunnista on työntekijöiden halu ja kyky vaikuttaa työhönsä. Evan tuoreessa raportissa Ilkka Halava ja Mika Pantzar kuvaavat suomalaisia kuluttajakansalaisiksi.⁴ Matti Apunen kuvaa suuntausta raportin esipuheessa seuraavasti:

Kuluttajakansalainen on itsetietoinen. Hänellä on voimakas käsitys itsestään lisäarvon tuottajana. Hän epäilee linjaorganisaatiota ja puhuu itseohjautuvuudesta. Hän on vaativa,

⁴ Kuluttajakansalaisen käsitteestä ks. Lehtonen & Koivunen 2010, ks. myös *Ruostetsaari* 2010.

yksilöllinen eikä automaattisesti yritykselle niin lojaali kuin isänsä tai isoveljensä. Hän haluaa Oma Aikaa.”

(Halava & Pantzar 2010.)

Perinteinen työn eetos siis horjuu. Työ ei ole enää entisessä määrin velvollisuus, vaan työstä haetaan enemmän elämyksellisyyttä ja kokemuksellisuutta. Työhön sitoutuminen edellyttää uudenlaista johtamisen kulttuuria. Perinteisiä johtamisen järjestelmiä, mittareita ja organisaatiomalleja joudutaan miettimään uudelleen. Työn mielekkyys nousee keskiöön. (Halava & Pantzar 2010.)

Myös onnellisuuspuhdinnat ovat lisääntyneet.⁵ 2010-luvun alun perusteella kuluva vuosikymmentä voisi kuvailla itsetutkiskelun ajaksi. Perhe, muut ihmissuhteet, kohtalainen toimeentulo ja terveys ovat Kai Torven ja Pentti Kiljusen mukaan (2005) suomalaisten onnen perusta. Ajatushautomo Demos Helsingin ja WWF:n Onnellisuuspoliittisessa manifestissa (2010) arvioidaan, että henkilökohtaisen hyvinvoinnin tavoittelu on myös tapa pienentää omaa ekologista jalanjälkeä. Ihmiset pohtivat elämän mielekkyyttä ja rooliaan suhteessa elinympäristöönsä.

Yhteiskunnalliset muutokset vaikuttavat myös suomalaisten osallistumiseen. Perinteinen järjestöosallistuminen ei kiinnosta kansalaisia samassa määrin kuin aikaisemmin. Samaan aikaan tapauskohtaiset, usein lyhytkestoiset uudet osallistumisen muodot ovat vahvistuneet. Kansalaiset haluavat osallistua ja vaikuttaa, mutta itse valitsemillaan tavoilla ja silloin, kun se heille sopii.

Tulo- ja koulutustaso heijastuu kansalaisten aktiivisuuteen: ne osallistuvat, joilla menee hyvin ja joiden tiedot yhteiskunnasta ja kansalaispätevyys tukevat osallistumista. Jakolinjan toisella puolella poliittinen voimattomuus lisää apatiaa ja luo pohjaa poliittiselle vastakkainasetteluille ja kärjistyessään myös ääriilikkeiden toiminnalle.

Edellä kuvatut muutokset ovat erittäin suuri haaste olemassa oleville instituutioille, julkiselle vallalle, globaalille yhteistyölle, yksi-

⁵ Ks. esim. WWF Onnellisuus poliittinen manifesti; *Hs Teema* Onnen kynnyksellä 1/2009; Tryg Mielenrauhatkimetus 7/2010

tyisille organisaatioille ja myös yksittäisille ihmisille. Toimintatapoja on väistämättä uudistettava riittävän nopeasti ja rohkeasti, jotta sopeutuminen muutokseen onnistuu. Mikäli se ei onnistu hallitusti poliittisella ohjauksella tai yksityisten ihmisten ja yhteisöjen aloitteesta, myös instituutioiden muutokset etenevät hallitsemattomasti. ■

2

Kokemuksellinen vertaisyhteiskunta

Suomen tilaa ja tulevaisuutta on viime vuosina kartoitettu ahkerasti. Keskeisenä kysymyksenä on ollut, miten voimme tuottaa yhteistä hyvää ja ylläpitää hyvinvointiyhteiskuntaa. Vertaistuotanto kytkeytyy tähän keskusteluun.

h yvinvointia on Suomessa perinteisesti tuotettu asiantuntija- ja instituutiovetoisesti. Suomalaisten tyytyväisyydestä palvelujärjestelmään kertoo muun muassa eri ammattiryhmien luotettavuutta mittaavat tutkimukset, joissa julkisten palvelujen tuottajat sijoittuvat korkealle.⁶ Toisaalta eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisussa Tulevaisuuden voittajat – hyvinvointivaltion mahdollisuudet Suomessa (5/2010) ennakoidaan: ”Luottamus hyvinvointivaltioon on vielä vahvaa, mutta luottamus sen tulevaisuuteen on ehkä murentumassa”.

Nähtävissä on toisiinsa liittyviä ilmiöitä, jotka haastavat yhteiskunnan perinteiset arvot ja vakiintuneet ajattelumallit. Edellä kuvatut ympäristöhaasteet, globaali liikkuvuus, väestön ikärakenteen muutos, julkistalouden haasteet sekä yhteiskunnan kahtiajaon kärjistyminen tarkoittavat mittavia muutoksia myös hyvinvointipalvelujen tuottamistavoissa.

⁶ Ks. esim. EVA raportti Satavuotias kuntotestissä 2007; EVA raportti Kapitalismi kansankäräjillä 2009.

Perinteinen yhtenäispalveluiden suunnittelutapa ei enää sovi kaikille. Ihmisillä on tarve ja halu saada palveluita, jotka sopivat juuri heille itselleen. Tarpeet ovat eriytyneet ja ihmisillä on entistä enemmän valmiuksia vaatia ja vaikuttaa palveluihin. Kun yksilön omat mielipiteet, tieto ja taidot ovat mukana esimerkiksi ikääntyvän asumispalvelun suunnittelussa, voidaan aikaansaada viihtyisä ja yksilön tarpeita vastaava asumismuoto. Jos asumis- ja kotikysymystä lähesyttään ylhäältä käsin eikä yksilö saa ääntää kuuluviin tai yksilön mielipidettä ei arvosteta, voi vaarana olla sekä fyysisen että henkisen terveydentilan heikkeneminen (Coote & Franklin 2010).

Iso-Britannian entinen ulkoministeri David Miliband (2007) on kiteyttänyt vertaistuotantokeskustelua puheessaan *We Can: Politics for Facebook Generation*⁷. Milibandin mukaan olemme siirtyneet *minä tarvitsen* -politiikasta *minä haluan* -politiikan kautta *minä pystyn* -politiikkaan, ja 2010-lukua tulee hallitsemaan *me pystymme* -politiikka. *Me pystymme* -politiikka liittyy vahvasti vertaistuotantokeskusteluun. Kehittymässä on vertaisyhteiskunta, jolle on ominaista uudenlainen verkostoituminen.

Vertaistuotantoa voidaan avata kokemuksellisuuden kautta. Vertaiskokemus voidaan tulkita kokemukseksi, jonka voi saada kun kohtaa toisen samantyyppisen kokemustaustan omaavan ihmisen ja voi jakaa tunteita, tapahtumia, tilanteita ja tulee ymmärretyksi tavalla, joka muille, ilman kyseistä kokemusta omaaville, on vaikeaa (Tiihonen 2010). Yhteisillä kokemuksilla on voimaannuttava vaikutus. Yhdessä tekeminen, toisten ihmisten tapaaminen, heidän tuensa ja kannustuksensa synnyttävät merkityksellisyyden tunteen (ks. Coote & Franklin 2010).

Vertaiskokemuksessa ihminen samaistuu vertaisryhmään (”olen pienen lapsen vanhempi”) ja kokee olevansa osa joukkoa, jolla on yhteiskunnassa oma äänensä. Samalla ihminen kokee toimijuutta, kykyä vaikuttaa ja osallistua yhteiskunnassa uudesta identiteetistään ja vertais- tai viiteryhmästään käsin. (Tiihonen 2010.)

⁷ David Milibandin puhe: <http://www.youtube.com/watch?v=iw83heBf3mk>

Mielenterveyden keskusliitto ry:n varapuheenjohtaja Leena Raitanen kirjoittaa osallisuuden tarpeesta:

Vertaistuki on todellista kokemuspohjaista kohtaamista. Mutta vertaistuen ja kokemustiedon merkitys alkaa vasta hahmottua osaksi hoitoprosessia, kuntoutusta, sopeutumista. Kun mielenterveys nähdään koko elämää koskettavana, kaikkiin eri palvelutahoihin ja palvelurakenteisiin kuuluvana, meitä kaikkia koskettavana jokapäiväisenä ja arkisena asiana, se lakkaa olemasta pelottava ja piilotettava. Pitää vihdoinkin nähdä psyykkisesti sairastunut osana yhteiskuntaa, osana asunpaikkakuntaansa, osana opintojärjestelmää, osana perhettä, osana koko elämää. Vertaisuus voi olla näiden ovien avaaja.⁸

Ihmiset luottavat yhä enemmän vertaisiinsa, ihmisiin, jotka ovat kuin ”me”. Vertaisiin luotetaan perhe- ja ystäväpiirissä, mutta myös laajemmin tiedon lähteenä ja avuntarjoajina. Muutoksia on helppo havaita. Aiemmin pienten lasten vanhemmat soittivat terveyskeskukseen kysyäkseen apua lapsensa terveyteen liittyvissä asioissa. Tänä päivänä keskustellaan ja haetaan apua esimerkiksi Vauva-lehden nettisivujen keskustelupalstalla. Informaatiotulvassa tarvitaan siis omaelämäkerrallista asiantuntijuutta ja vertaisasiantuntijuutta.

Vuonna 2008 valmistuneen Stakesin tutkimuksen mukaan epävirallista läheisapua omaisilleen, tuttavillean ja ystävillean tarjoaa yli miljoona suomalaista. Pääasiallisia auttajia (esim. omaishoito) on noin 300 000. (Kattainen, Muuri, Luoma & Vuotilainen 2008.) Läheisapua tarjoavien joukko ei siis ole marginaalinen ilmiö.

Myös kuntien päätöksenteossa aletaan vähitellen ymmärtää vertaisyhteisöjen laajempi merkitys sekä yhteiskunnalle että yksilöille. Esimerkiksi Espoon kaupungin visiossa ”Palvelujen järjestämisen ja palveluverkoston tavoitetila 2020”⁹ nähdään, että vertaisyhteisöjen suurin vaikutus liittyy siihen, että ne saavat ihmiset ymmärtämään

⁸ Lainaus luettavissa kansanedustaja Tuula Väätäisen nettisivuilta vieraskynäkirjotuksesta, <http://www.tuulavaatainen.fi/63>

⁹ <http://www.espoo.fi/hankkeet/?Path=1;28;29;1047;1098;109547;109548>

kollektiivisen voimansa uudella tavalla. Vision mukaan vertaistuo-
tanta myös haastaa jo olemassa olevat päätöksenteon tavat sekä
palvelujen tuotantomuodot. ■

3 Vertaistuotanto – mahdollisuus, ei utopia

Tässä kappaleessa avataan vertaistuotanto-käsitettä ja siihen linkittyviä näkökulmia. Luvussa pohditaan myös vertaistuotannon ja julkisten toimijoiden suhdetta sekä kartoitetaan vertaistuotannon vahvuuksia ja heikkouksia.

Vertaistuotanto perustuu ihmisten välisiin sosiaalisiin suhteisiin. Kaupallisessa järjestelmässä motivaatiota luodaan yleensä palkkauksella, bonuksilla ja muilla kannusteilla. Vertaistuotannossa motivaation taustalla ovat yleensä sosiaalipsykologiset tekijät: motivaatio syntyy kokemuksesta ja sosiaalisesta pääomasta.

Vertaistuotantokeskustelussa on selkeä ideologinen aspekti. Vertaistuotanto voidaan nähdä tuotannon ”kolmantena muotona”, joka täydentää tai jopa korvaa kapitalistisen markkinatalousjärjestelmän (Cosma 2007; Bauwens, 2007). Järjestelmän ytimessä on vertaismuoto eli rahan sijaan keskiössä on muun muassa aika, osaaminen, tiedot ja taidot. Vertaistuotanto nojaa yhteisöllisyyteen. Se ylittää valtioiden ja markkinoiden hallinnan rajat eikä se välttämättä noudata perinteisiä yksityisen tai julkisen omistuksen muotoja (Mokka & Neuvonen 2006).

Jos vertaistuotantoa kuljetettaisiin rahan kautta, se olisi paljon kalliimpaa ja byrokraattisempaa; vertaistuotanto on edullisempaa tuottaa ilman rahan mukanaoloa.

Think tank -istunto 18.8.2010

Vertaistuotannon paikasta ja roolista yhteiskunnassa ei ole yksiselitteistä käsitystä. Mielipiteet ja -kuvat vaihtelevat eri tieteenaloilla ja yksilöittäin. Sektoriajattelussa (yksityinen, julkinen, kolmas sektori) vertaistuotannosta puhutaan usein ”neljäntenä sektorina”. Tämä luo mielikuvia toissijaisesta toiminnasta ja herättää myös vastaväitteitä: ”vertaistuotanto ei ole sektori eikä se ole neljäs”.

KUVA 1 Vertaistuotantoon linkittyviä käsitteitä.

Joidenkin näkemysten mukaan vertaistuotanto on koko talouden perusta, ei vain ihmisten hyvästä tahdosta riippuvaista toimintaa. Tässä ajattelussa rahatalouden kautta kulkeva perinteiden tavaroiden ja palveluiden tuotanto ei olisi mahdollista ilman vertaistuotantoa. Ekonomisti Neva Goodwin (2003, ks. myös Boyle, Slay & Stephens 2009) puhuu talouden ytimestä (core economics), johon myös vertaistuotanto linkittyy. Vertaistuotanto on enemmän kuin kansalaisten osallistumista tai palveluiden käyttäjien sitoutumista. Kyse on tasavertaisesta kumppanuudesta julkisten toimijoiden ja kansalaisten välillä, ei tuottaja-vastaanottaja -ajattelusta (ks. esim. Coote & Franklin 2010). Ihmisillä on tietoa ja taitoja, jotka perustuvat niin kokemukseen kuin oppimiseenkin ja joita he ovat valmiita käyttämään tuottaakseen yhteistä hyvää.

Sitran raportissa Elinvoimainen Suomi (2010) arvioidaan, että vertaistuotanto haastaa julkisen sektorin. Julkisen sektorin kaventuneet taloudelliset mahdollisuudet ohjaavat kehittämään uusia palvelujen tuottamistapoja. Vertaistuotantoon liittyvät myös vaihtoehtoiset elämäntavat. Erityisesti kyse on ihmisten halusta ratkoa ongelmia itse ja yhdessä muiden kanssa.

Vertaistuotannon toteutuminen ei kuitenkaan ole ongelmaton. Vertaistuotanto voi toimiessaan luoda uudenlaista taloudellista järjestystä, jossa jokainen käyttää esimerkiksi palveluita tarpeidensa mukaan ja osallistuu haluamallaan ja kykenemällään tavalla. Roolit syntyvät näiden panostusten ja luottamuksen kautta.¹⁰ Coote & Franklin (2010) toteavat, että jokaisen tulisi voida osallistua omissa rajoissaan siten, että toiminta edistää heidän elämäänsä eikä aiheuta haittaa.

Vertaistuotanto tarjoaa toteuttajilleen sopivia vaihtoehtoja, oli kyse vapaasta tietosanakirjasta Wikipediasta tai yhteisöllisestä *Loppukiri*-talosta (ks. luku 5). Kyse on siitä, että ihmiset haluavat täyttää tarpeensa omaehtoisesti. Julkiselle toimijalle tällainen lähtökohta ei ole yleensä taloudellisesti mahdollinen, mutta yksilön näkökulmasta vertaistuotanto perustuu suhteellisen rajallisiin panoksiin. Vertaistuotanto tarjoaa käyttäjälleen paremmin sopivia vaihtoehtoja

¹⁰ ks. lisää www.tutkimus.parvi.fi

kuin kilpailevat vaihtoehdot ja toteuttajilleen sellaista, jota ei muilla toteutustavoilla todennäköisesti syntyisi (Neuvonen 2009).

Vertaistuotannosta puhuttaessa esimerkkeinä käytetään usein teknisiä, nettipohjaisia sovelluksia. Uusista sovelluksista ja tekniikoista puhuminen luo mielikuvia täysin uudesta toiminnasta. Vertaistuotannossa ei kuitenkaan ole kyse uudesta tavasta toimia, vaan pikemminkin uudesta tavasta mieltää erilaisia tapoja toimia. Perheet ja lähiyhteisöt ovat perinteisesti hoivanneet apua tarvitsevia. Omaisten ja läheisten merkitys auttajina ja hoidontarjoajina ei ole vähentynyt, vaikka yhteiskunta vastaakin tänä päivänä useista niistä tehtävistä, jotka ennen kuuluivat lähiyhteisöille (Kattainen, Muuri, Luoma & Voutilainen 2008). Hyvä esimerkki vertaistuotannosta on myös suomalainen talkooperinne, joka ei sinänsä ole uutta toimintaa (ks. Gryf Paterson 2010). Talkotoimintaa voisi kuvailla esimerkiksi naapuriavuksi, johon liittyy vahva yhteisöllisyyden tunne. Yrityselämässä ja järjestötoiminnassa mentorointi¹¹ on esimerkki nykyajan talkootyöstä.

Informaatio- ja kommunikaatiotekniikan kehitys on luonut sekä mahdollisuudet että keinot myös uudelle vertaistuotannolle. Vertaistuotanto ei ole syntyneessä tyhjiöön, vaan sillä on olemassa nopeasti kehittyvä tekninen infrastruktuuri. Uudenlaiset verkostot auttavat ihmisiä saavuttamaan toisensa usein ajasta ja paikasta riippumatta. Hyvä esimerkki immateriaalisesta vertaistuotannosta on Monimos, virtuaalinen kohtauspaikka kansainvälisesti suuntautuneille ihmisille ja yhteisöille Suomessa.¹² Tarvitaan siis sekä arena (esim. nettipohjainen sovellus) että sisältö (esim. monikulttuurisuuteen liittyvät tukipalvelut).

11 Mentorointi on ikäjohtamisen menetelmä, jonka avulla voidaan siirtää kokemusperäistä tietoa ja osaamista (myös ns. hiljaista tietoa) vanhoilta taitajilta nuoremmille. Osaava, arvostettu ja kokenut, senioriasemassa oleva asiantuntija (mestari, mentori) neuvoo, tukee ja edistää kahdenkeskisessä vuorovaikutussuhteessa kehityshaluista nuorempaa työssä tai opiskelussa. Suhde perustuu avoimuuteen, molemminpuoliseen luottamukseen ja tasa-arvoisuuteen. (Wikipedia)

12 <http://www.monimos.fi/>

3.1 Mikä tekee toiminnasta vertaistuotantoa?

Belgialaisen vertaistuotantotutkijan Michel Bauwensin mukaan vertaistuotantoon kuuluvat **1**) avoin ja vapaa lähdemateriaalin saatavuus (availability of the raw material); **2**) osallistuva toiminta (participatory ”processing”); ja **3**) yhteiseen tulokseen suuntautuva toimintatapa (commons-oriented output) (Bauwens 2009). Vertaistuotantoa ei kuitenkaan synny tyhjiöön, vaan se edellyttää vertaistoiminnan mahdollistavaa kulttuuria, tehtävänjakoa ja aikaa.

Vertaistuotannoksi voidaan määritellä toiminnot ja palvelut, joihin sisältyy vertaiskokemuksia, -asemia ja -asiantuntijuutta. Vertaisuus voi olla palvelun tuottamista ja asiakkuutta, jossa luottamus on keskeisessä roolissa (Tiihonen 2010, ks. myös Harju 2010). Käsitteet tuottaminen ja kuluttaminen eivät kuitenkaan sovellu vertaistuotantoon erityisen hyvin, koska kyse on myös vertaisuudesta sekä asiakkaan osallisuuden ja toimijuuden vahvistamisesta.

Vertaistuotannossa on kyse yhdessä tai vuorottain tekemisestä. Palveluja voidaan tuottaa esimerkiksi kyläyhteisössä, kansalaisjärjestössä ja urheiluseurassa vertaisvoimin. Kyse voi olla vapaapalokunnista, kaveripiireistä ja muista yhteisöistä, joissa osallistujat tuottavat palvelua toisilleen niin, että ilman kyseistä toimintaa vallitsevat olosuhteet tai toiminnot olisivat olennaisesti heikommat.

Hem i Stan, Koti kaupungissa -yhdistyksen puheenjohtaja Salla Korpela kertoo Suomen Kuvalehdessä (35/2010) lähtökohdistaan yhteisöasumiseen:

Pohdimme myös sitä, miten yksinäinen vanhuus pelottaa. Ei ole mitään takeita siitä, että läheiset pysyisivät kädenjennuksen päässä. Luultavasti lapseni haluavat jossakin vaiheessa lähteä ulkomaille, eivätkä ystävätkään välttämättä asu ajomatkan päässä. Mietimme, onko vaihtoehtoja ja haaveilimme siitä, miten mahtavaa olisi asua talossa, jossa naapurit olisivat myös ystäviä ja heidän kanssaan voisi jakaa osan arjen vastuista.

Vertaistuotannossa keskeistä on se, että mukana oleva saa toiminnasta hyötyjä omaan elämäänsä suoraan tai epäsuorasti. Vertaistuotannon kautta kehitetään olemassa olevia palveluita tai olosuhteita paremmiksi (subjektiivinen kokemus). Kyse on yhteisön edun tavoittelusta ja paremmasta asiantilasta vertaistuotantoa edeltävään tilaan verrattuna.

Vertaistuotanto ei ole hyväntekeväisyyttä tai hyvän tahdon ilmaisemista, vaan käytännön toimintaa, jossa ongelman ratkaisemiseen tai vallitsevan tilanteen kehittämiseen osallistutaan yhdessä. Vertaistuotanto syntyy, kehittyy ja jatkuu niin kauan kuin mukana olevat ovat motivoineita ja kokevat saavansa panokseen vastinetta. Vertaistuotantoprosessi elää, kehittyy ja päättyy tämän motivaation varassa.

	Asuminen	Sosiaali- ja terveyspalvelut	Immateriaaliset palvelut	Muu (koulutus, vapaa-aika jne.)
Ikäihmiset	Loppukiri-yhteisöllinen senioritalo	HyvinvointiTV		Mummon Kammari (Tampere); Riihikallion Kultahapsi
Maahanmuuttajat			Monimos	Refugee Hospitality Club Punavuori
Vammaiset	Käpytikkatalo; Savulaiset ry:n taloprojekti	HyvinvointiTV		
Mielenterveys		Mieli maasta ry	Vertaistuki.foorumi.org	
Muut	Hem i stan, Koti kaupungissa -hanke	Voimapiiri	Olumasut; Xtune-palvelu (Intunex oy)	Stadin aikapankki; Jyväskylän aikapankki; Helka ry; Save Energy Helsinki; Tietotaitotalkoot

KUVIO 2. Suomalaisia esimerkkejä vertaistuotannosta eri sektoreilta.

3.2 Upside Down – uusi tapa tuottaa palveluita

Boyle, Slay & Stephens (2009) kuvaavat vertaistuotannon ja julkisten palveluiden suhdetta seuraavasti:

*Vertaistuotanto on julkisten palveluiden tuottamista tasaver-
taisella ja vuorovaikutteisella tavalla ammattilaisten, palveluita
käyttävien ihmisten ja heidän perheidensä sekä naapureidensa
kesken. Kun toimintoja tuotetaan yhdessä sekä palveluiden että
asuinalueiden kapasiteetti muutoksen välineenä tehostuu.*

Vertaistuotannon keskeinen ajatus on, että palveluita käyttävät ihmiset ovat voimavara, eivät taakka järjestelmälle. Käyttäjät, asiakkaat tai potilaat tarjoavat tässä ajattelussa ne osatekijät, jotka lisäävät julkisten toimijoiden ja toimien tehokkuutta (Boyle, Slay & Stephensin 2009, Harju 2010.) On ajan ja taitojen hukkaamista, jos julkisten palveluiden käyttäjiä kohdellaan vain passiivisina vastaanottajina. Myös julkisten palveluiden käyttäjiltä voi kysyä ”autatko”, ”osaatko”. Viime vuosikymmeninä juurtunut ajattelutapa on käännettävä ylösalaisin: myös julkiset toimijat voivat kysyä apua palveluiden käyttäjiltä.

Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan hyvinvointivaltioselvitys (5/2010) tunnistaa suuntauksen:

Palveluissa asiakas, yksilö olisi nostettava paremmin keskiöön. Tämä itsestäänselvyys ei vielä toimi. Tähän aikaan kuuluu, että useimmat haluavat ja kykenevät tietämään itse organisaatioita paremmin tarpeensa. Vahvat ammattikunnat, jäykät organisaatiot, ehkä perinteetkin ja ennen kaikkea riittämättömien palvelujen jonot, ohjaavat palvelun saajan järjestelmän sisään labyrinttiin palveluja hakemaan.

Ihmiset ovat talouden ytimen (core economics, ks. kappale 3) voimavara. Tämä ”varallisuus” on läsnä jokaisen arjessa. Voimavarat liittyvät ihmisten aikaan, viisauteen, kokemukseen, energiaan, tietoon ja taitoihin, mutta myös ihmisten välisiin suhteisiin, kuten rakkauteen,

empatiaan, huolenpitoon, vastavuoroisuuteen, opettamiseen ja opimiseen. (Coote & Franklin 2010.) Julkinen valta voi omilla toimillaan sekä edistää että tuhota vertaistuotantoa – ihmisiin ja ihmisten välisiin suhteisiin – liittyviä voimavaroja.

Lilli Loiri-Seppä (HS mielipide 16.9.2010) kirjoittaa vertaisuudesta päihderiippuvaisten auttamisessa:

On osoitettu, että erittäin tehokasta apua riippuvuuksista toipuille tarjoo vertaistuki, saman kokeneiden antama informaatio omasta tavastaan selvittä (..) Ilmapiiri ja keskustelukulttuuri päihderiippuvuuksien ympärillä on ummehtunut ja lamassa. Meitä lääkkeettömin keinoin raitistuneita alkoholisteja on, ja meidän tarinaamme on aika kuunnella (...) Entä mitä maksaa toimiva ja tehokas alkoholisteja auttava hoito? Ei yhtään mitään. Vertaistuki on ilmaista.

Brittiläinen think & do tank Nef on selvittänyt yhteistyössä Britannian teknologian, tieteen, taiteen ja innovaatioiden tutkimuskeskuksen Nestan kanssa vertaistuotannon ja julkisen sektorin suhdetta. Keväällä ilmestyneestä raportissa todetaan, että julkisen sektorin ammattilaisten ja kansalaisten yhteistyö on elintärkeää kehitettäessä julkisia palveluita. Raportin mukaan innovatiivinen yhteistyö synnyttää jopa kuusikertaiset säästöt verrattuna tehtyihin investointeihin ja kansalaisten tyytyväisyys on vielä merkittävä lisä tähän. (Boyle & Harris 2010.)

Yhteenvedon voidaan sanoa, että tarvitsemme ajattelumallien muuttamista. Kansalaiset eivät ole vain passiivisia palveluiden käyttäjiä, vaan he voivat olla aktiivisia kehittäjiä ja tuottajia. Kansalaisilla on annettavaa julkiselle sektorille ja palveluille. Kysymys on julkisten palveluiden ammattilaisten ja kansalaisten vuorovaikutuksesta ja yhteistyöstä. Ihmiset voimaantuvat omasta panoksestaan ja kyvystään vaikuttaa. Julkisessa palvelutuotannossa olisi siksi hedelmällisempää kysyä, mitä kansalaiset voivat tehdä omaksi ja yhteiseksi hyväksi kuin yrittää korjata se, mitä he eivät kykene tekemään.

3.3 Vertaistuotannon ruusut ja risut

Vertaistuotannon vahvuudet liittyvät sosiaaliseen (social capital) ja inhimilliseen pääomaan (human capital)¹³. Sosiaalinen pääoma on keskinäistä luottamusta, normeja ja verkostoja kansalaisten välillä. Inhimillinen pääoma on ennen muuta työvoimaa ja osaamista ja sitä kautta tuottavuutta. Vertaistuotanto on osa niitä kansalaisten osallisuuden verkostoja, jotka ilmentävät sosiaalista ja inhimillistä pääomaa.

Vertaistoiminnan kautta ihmiset kokevat luottamusta, tuttuutta ja voimaantuvat toiminnasta ja tekemisestä. Vertaistuotanto on osallistumista, joka vahvistaa tasa-arvoa ja vaikutusmahdollisuuksia yhteisössä, mutta samalla se on oman työpanoksen ja asiantuntemuksen käyttämistä yhteiseksi hyväksi. (Ks. Tiihonen 2010.)

Vertaistuotanto ei ole vain tuottamista, vaan sen kautta syntyy lisäarvona yhteisöllisyyttä, vertaisuutta ja turvallisuutta. Lisäksi vertaisuus voi luoda esimerkiksi asumiseen kodinomaisuutta omaishoidon tai perhehoidon kautta ja merkityksellisyyttä vertaistuotantoprosessissa mukana oleville. Vertaistuotanto voi olla perinteistä työtä joustavampaa esimerkiksi työpaikan, aikataulujen ja työtapojen osalta. (ks. Tiihonen 2010; Coote & Franklin 2010; Boyle, Slay & Stephens 2009.)

Vertaistuotannossa keskeistä on luottamus. Perinteisesti on arvioitu, että yleistynyt luottamus on suhteellisen korkea Suomessa.¹⁴ Ihmiset ovat valmiita olemaan tekemisissä myös ”vieraiden” kanssa ja luottamaan suurimpaan osaan tapaamistaan ihmisistä. Tässä selvityksessä nähdään, että vertaistuotanto yleistää luottamusta yhteiskunnassa.

13 Taloudellisen kehityksen edellytyksenä voidaan nähdä olevan viisi pääomaluokkaa: natural capital, social capital, human capital, manufactured capital ja financial capital. Kansalaisyhteiskunnalla on keskeinen rooli sosiaalisen pääoman muodostumisessa. Sosiaalisen pääoman ollessa korkea yhteisöt ja yhteiskunta toimivat jouhevammin (Ks. Putnam 1993, 2000).

14 Yleistynyt luottamus on luottamusta, joka on ilmeistä jokaisen yhteiskunnan jäsenen elämässä. Yleistynyt luottamus on osa sosiaalista pääomaa tai sen muoto. (Luoma-aho 2009, Ilmonen & Jokinen 2002).

Kimmo Collander (Lalli, heinäkuu 2009) kirjoittaa yleistyneestä luottamuksesta:

Suomi on luottamukseen perustuva yhteiskunta. Meillä asiat sujuvat hämmästyttävän helposti, koska useissa muissa maissa rutiiniin kuuluvat kontrollit jätetään meillä rauhallisesti tekemättä ja luotetaan kumppanin sanaan. Tavaraa myydään luotolla ja uskotaan maksun tulevan aikanaan. Rahat uskalletaan pitää pankissa. Voiko luottamuksen hintaa mitata? Eihän sitä voi ostaa eikä myydä. Sen voi vain menettää osittain tai kokonaan, joidenkin silmissä tai kaikkien. Korkea keskinäisen luottamuksen taso on kansantaloudellemme selvä kustannusetu, mutta kuinka suuri?

Entäpä ne risut sitten? Vertaistuotannon haasteellisuus lähtee jo itse käsitteestä. Saippuaiseen käsitteeseen on vaikea tarttua. Käsite on hyvin laaja ja sitä voidaan lähestyä eri näkökulmista. Voidaan myös sanoa, että vertaistuotanto on usein tiedostamatonta. Käsite ei välttämättä kohtaa niitä, jotka käytännössä tekevät vertaistuotantoa.

Marjukka Havumäki (Tukiviesti, Kehitysvammaisten tukiliitto ry:n lehti, 6/2007) kuvailee kohtaamiaan ongelmia pyrkiessään edistämään kehitysvammaisten ihmisten asumisen laatua vertaisuuden kautta: ”Kaikki eivät taputa käsiään, kun vanhemmat aktivoituvat. Meitäkin on pidetty elitistisinä, vahvoina vanhempina, joiden toiminta jättää heikot jalkoihin. Mutta me puhumme kaikkien vammaisten oikeuksista ja asumisesta, emme vain omiemme.” Tarvitaan siis tietoa vertaistuotannosta ja asennemuutosta.

Boylen ja Harrisin tutkimuksessa (2010) julkisten palveluiden ja vertaistuotannon suhteesta Britanniassa nousee esille neljä isoa haastetta:

1. Vertaistuotannon kansantaloudelle tuottamaa hyötyä on vaikea mitata (ainakaan olemassa olevilla mittareilla). Tämä vaikuttaa luonnollisesti rahoittajien halukkuuteen tukea vertaistuotantoa.

2. Päätäjät, rahoittajat ja muut toimijat eivät usein näe vertaistuotannosta syntyvää lisäarvoa. Syyinä voi olla muun muassa se, että vertaistuotantoa ei voida taivuttaa julkisten palveluiden muottiin, koska vertaistuotannon tavoitteet ja lähtökohdat eivät yleensä ole samalla tavalla tarkasti määriteltyjä.
3. Vertaistuotanto on vaikeasti kopioitavissa. Erilaiset toimintatavat ja -kulttuurit vaikuttavat vertaistuotannon laatuun ja ilmenemiseen. Vertaistoiminta ei ole päälleliimattua, vaan se lähtee aina ihmisistä ja yhteisöistä itsestään. On vaikea arvioida, voiko vertaistuotanto koskaan monistua yleiseksi toiminnan periaatteeksi vai tuleeeko sen aina perustua yhteisten kokemusten ja/tai motiivien pohjalle.
4. Toimintakulttuurit ja ilmapiiri eivät välttämättä ole vertaistuotannolle suotuisia. Lisäksi vertaistuotantoon liittyvä epävarmuus voi hämmentää muun muassa julkisten palveluiden tuottajia.

Vertaistuotantoon liittyy monia avoimia kysymyksiä. Onko vertaistuotanto tehokas tapa järjestää uudenlaisia palveluita ja sitä kautta vastata väestön ikääntymiseen ja huoltosuhteen heikkenemiseen? Syytä on myös kysyä, ”onko vertaistuotanto vain uusi tapa teettää ilmaistyötä, kun julkisin keinoin on vaikea vastata kasvavaan erilaisten palveluiden määrään” (Think tank -istunto 8.9.2010). Lisäksi voimme kohdata vapaamatkustajaongelman: yksittäinen toimija voi hyötyä muiden panostuksesta antamatta omaa osuuttaan.

Vertaistuotantoa rajoittavia tekijöitä ovat vertaistyön arvostuksen puute, vertaistuotantoa estävät kulttuuriset käytännöt, julkiset rajoitteet ja rakenteet, ajattelumallit ja asenteet sekä taloudellisten resurssien puute. Lisäksi on syytä tarkastella eri vertaistuottajien omaa jaksamista (esimerkiksi omaishoidossa). Tänä päivänä suurin osa esimerkiksi läheisavun antajista on työssä käyviä keskiikäisiä naisia (Kattainen, Muuri, Luoma & Vuotilainen 2008). Ei ole kohtuullista vaatia, että tämä joukko jaksaisi hoitaa ja kantaa vastuuta läheisistään samalla kun työelämän vaatimukset kasvavat.

Vertaistuottajille ei tänä päivänä välttämättä löydy riittävästi niin taloudellista kuin henkistäkään tukea.

Vertaistuotannon kehittämisessä ei voida lähteä ihmisten hyvästä tahdosta ja velvollisuudentunteesta. Vertaistuottajille on oltava taloudellisia kannustimia, henkistä tukea ja kehittymismahdollisuuksia. Tuen merkitys korostuu sitoutumista vaativissa, pitkäkestoisissa ja haastavissa vertaistuotantoprosesseissa, esimerkiksi sosiaalipalveluissa. Vertaistuotannon lisääminen edellyttää myös keskustelua vastuusta: kuka lopulta vastaa esimerkiksi moniongelmaisesta tukea tarvitsevasta nuoresta tai muistiongelmaisesta ikäihmisestä.

Vertaistuotantoon kytkeytyy myös keskustelu ansaintalogiikoista ja niiden suhteesta esimerkiksi vertais- ja vapaaehtoistoiminnan etuihin. Keskeisiä kysymyksiä on muun muassa se, miten saadaan passiiviset tai syrjäytyvät ihmiset tiiviimmin mukaan vertaistoimintaan, miten vertaistuotantoa mahdollistetaan ja miten vertaistuotanto vetää mukaansa toiminnan aktiiviset kehittäjät.

Vertaistuotannon kohdalla on avoimesti puhuttava materiaalisista ja immateriaalisista hyödyistä. Esimerkiksi Linuxin tai Wikipedian kehittäjät saavat tietämyksestään ja sen jakamisesta aluksi immateriaalista hyötyä, mutta kun heidän nimensä ja osaamisensa leviää markkinoilla, vertaistuotantoprosessissa osoitettu osaaminen tuo työmahdollisuuksia ja muuttuu todennäköisesti myös materiaaliseksi hyödyksi. Kehittyvistä palveluista hyötyy yhteiskunta, kyseinen yhteisö ja yksilö.

Ansaintalogiikkojen yhteydessä kohtaamme myös kysymyksen kansalaispalkasta tai perustulosta. Kansalaispalkka voisi olla kannustin, jolla työelämästä syrjässä olevia työkäisiä saataisiin mukaan vertaistuotantoon. Kyse olisi vapaaehtoisorganisaatioiden järjestämästä vertaistuotannosta, jossa osallistuja tekisi työtä toisten hyväksi – ja samalla omaksi hyväkseen (esim. sosiaaliset kontaktit, tarvituksi tuleminen kokemus, työelämässä tarvittavia valmiuksia) ja taloudellinen kannuste olisi kansalaispalkka. Toinen vaihtoehto olisi kehittää toimeentulotukiasiakkaiden mahdollisuuksia ansaita lisärahaa vertaistyön kautta ilman tuen menettämisen pelkoa.

Vertaistuotannon lisääminen edellyttää sektoreiden rajat ylittävää tuotantotapojen tarkastelua. Esimerkiksi Raha-automaattiyhdistyksen (RAY) rooli vertaistuotannon mahdollistajana voisi olla selvästi nykyistä suurempi. Tällä hetkellä RAY ei voi tukea kolmannen sektorin hyviä käytäntöjä, jos yksityisellä sektorilla on vastaavaa toimintaa. Toinen haaste liittyy julkisen sektoriin: kilpailuksessa ei osata arvioida vertaistuotannon etuja, jolloin esimerkiksi yksityiset (esim. isot palvelotaloyritykset) voittavat yhteisöllisemmät palvelotaloyhdistykset vertailussa.

Halutaanko vertaistuotannon mahdollistavaa toimintaympäristöä ja -kulttuuria rakentaa pitkäjänteisesti vai onko vertaistuotanto vain yhteiskunnan yhden kehitysvaiheen pieni sivupolku? Tässä selvityksessä lähdetään siitä, että vertaistuotanto on tullut jäädäkseen nimenomaan palvelutuotantoon. Lainsäädäntö ja muu ohjaus vaikuttavat siihen, mihin suuntaan hyvinvointipalvelujen tuotantoa kehitetään: edistetäänkö vertaistuotantoa, tuottaja-kuluttaja -mallia vai jotain muuta tapaa tuottaa palveluja. ■

4

Vertaistuotanto ja kolmas ikä

Suomessa nopeasti kasvava ikäihmisten joukko on haaste ja resurssi, jonka merkitystä ja mahdollisuuksia ei vielä nähdä. Menneisiin vuosikymmeniin verrattuna seniorikansalaisista entistä suurempi osa on hyvätulaisia, hyväkuntoisia, aktiivisia ja halukkaita kehittämään ja käyttämään osaamistaan. Ikääntymistä ei pitäisi nähdä ongelmana. Olemme saavuttaneet sellaista, mistä aikaisemmat sukupolvet ovat voineet vain unelmoida. Haasteena on pikemminkin se, miten ikäännyimme.

e läkeläisliittojen etujärjestö EETU ry:n tilaama tutkimus Huomisen kynnyksellä (2010) kertoo ikäihmisten tai eläkeiän kynnyksellä olevien tulevaisuudennäkymistä ja huolenaiheista. Suurimmaksi ongelmaksi koetaan eläkkeiden pienuus, mutta heti seuraavana tulevat sosiaali- ja terveyspalveluiden niukkuus ja yksinäisyys. Karttuneita vuosia katsotaan ikääntymiskeskustelussa usein ylhäältä käsin ja samalla ikääntyivistä ja ikääntyneistä muodostuu kasvoton massa. Ikääntyminen on kuitenkin henkilökohtaista.

Keskustelussa ei oteta riittävästi huomioon eri-ikäisten seniorikansalaisten tarpeita ja kompetensseja. 65-vuotias terve aktiivinen

eläkeläinen on eri elämäntilanteessa kuin 85-vuotias laitoshoidoa tarvitseva kroonikko. Kyse on kahdesta eri sukupolvesta ja kahdesta eri elämäntilanteesta. Ikääntymiskeskustelussa nämä kaksi ihmistä niputetaan saman otsikon alle, vaikka elämäntilanteiden ero on verrattavissa päivähoitoa tarvitsevan kaksivuotiaan ja autokouluun käyvän abiturientin elämänvaiheiden eroihin.

Keskustelussa ikääntymisestä puhutaan kolmannelta iästä (ks. Tiihonen 2010; Jyrkämä 2005; Julkunen 2005). Kyse on aktiivisesta ja toimintakykyisestä elämänvaiheesta työuran jälkeen. Suomalaiset elävät nykyisin tuon jakson vauraampina ja terveempinä kuin aiemmat sukupolvet. Aikaa on itselle ja läheisille. Kolmannen iän toiminnallinen ja kokemuksellinen puoli jää kuitenkin liian vähälle huomiolle. Kolmas ikä on monelle riippumattomuutta, vapautta ja itsensä toteuttamista. Yksi kunnostaa mökkiä, toinen ostaa lomaosakkeen Espanjasta ja kolmas nauttii kulttuuriharrastuksista ja läheisten auttamisesta.

Tunteet kolmannen iän kynnyksellä voivat kuitenkin olla monensuuntaisia. Eläkkeelle siirtymiseen liittyy myönteisiä kokemuksia, jotka Raija Julkunen (2005) jaottelee kolmeen osaan: eläke on oikeus, helpotus ja houkutus eli mahdollisuus uuteen alkuun. Toisaalta eläkkeelle siirtymiseen voi liittyä myös epämukavuutta ja sopeutumista vaativia tekijöitä. On siis huomattava, että kaikille ”kolmas ikä” ei automaattisesti tarkoita uuden aktiivisen ja osallistuvan elämänvaiheen alkamista. Ikääntyvien elämäntilanteet ja palvelutarpeet vaihtelevat.

Suurilla ikäluokilla on osaamista, taitoa ja aktiivisuutta toimia yhteiskunnassa ja vaikuttaa omiin ja muiden asioihin (Tiihonen 2010). Eläkeläinen Rauno Tukki kirjoittaa osuvasti:

Muutos [ikäntyminen] ei ole vain määrällinen vaan myös laadullinen. Tulossa on yhteiskunnallisesti aktiivisten ikäihmisten sukupolvi, joka ei tyydy askartelemaan pääsiäispupuja. Tulevat ikäihmiset ovat meneviä. He korostavat henkilökohtaista riippumattomuuttaan ja osallistumista.

(Vieskalainen mielipide 16.9.2010)

Ikääntyvää väestöämme kuvaillaan usein ”taakaksi”, puhutaan muun muassa eläke- ja hoivapommista. Outi Keinänen kuitenkin huomauttaa: ”Vanhuus ei ole sairaus, vaikka toimintakyky heikkenee. Jokainen meistä haluaa itselleen ja läheisilleen turvallisen ja sisältörikkaan elämän myös vanhuudessa” (Suomenmaa mielipide, 14.9.2010).

Vertaistuotannon kannalta seniorikansalaiset ovat iso mahdollisuus. Ikäihmiset voivat olla vertaistuottajia esimerkiksi omaishoitajina, perhehoitajina, harrastustoiminnan ohjaajina, osa-aikaisina tukijoina (ulkoiluystävä, mikrotukihenkilö, sosiaalinen talonmies jne.) tai erilaisten yhteisöllisten projektien toteuttajina (esim. *Loppukiri*) (Tiihonen 2010).

Vertaisuus on läsnäoloa ja yhteisöllisyyttä. Yksinäisyydestä kärsivien tai sitä pelkäävien kohdalla vertaistuotannon tämä ulottuvuus korostuu. ”Jokainen meistä lopulta kertoo itse oman tarinansa tulevaisuudesta, siitä, mitä haluaa tehdä ja millainen haluaa olla. Mitä vanhemmaksi me ikäryhmänä tulemme, sitä erilaisimmiksi myös meidän tarinamme tulevat. Yksin näitä tarinoita ei kuitenkaan kerrota. Mukana ovat meihin linkittyneet ja linkittyvät muut ihmiset.” (Jyrkämä 2005, 358.)

Vertaisena toimimisessa ja vertaistuottamisessa on samoja piirteitä kuin vapaaehtoistoiminnassa. Toiminta, osallistuminen ja kokemuksellisuus tuovat hyvinvointia ja mielihyvää myös tekijälle (Tiihonen 2010). Osallistuminen luo merkityksellisyyttä elämään. Työelämän ulkopuolella oleville tunne tarpeellisuudesta ja osallisuudesta sekä yhteiset kokemukset toisten kanssa voivat olla erityisen tärkeitä.

Eeva Heikell kiteyttää seniorikansalaisten mielteitä:

Kun ei ole uskallusta osallistua yksin yhteiskunnallisiin rentoihin ja jos ei enää tunne itseään tarpeelliseksi millään elämän osa-alueella, murenee omanarvontunto fyysisen ja psyykkisen kunnon myötä” (HS mielipide, 14.9.2010).

Ikäihmisten kohdalla vertaistuotannon soveltuvuutta lisää mukana olevien pitkä elämäkokemus, työvuosina hankittu osaaminen ja käytettävissä oleva aika. Osallistujilla on annettavaa. Lisäksi vertais-

tuotantoon liittyvät joustavuus, käyttäjälähtöisyys ja yksilöllisyys ovat entistä tärkeämpiä ikäihmisten palveluissa.

”On aika antaa vanhuksille vapaus valita, miten ja missä viettää elämänsä loppuvuodet. Toiminnallisuus, yhdessä tekemisen ja olemisen ilo ovat tehokkaita keinoja syrjäytymisen ja yksinäisyyden ehkäisyssä.” (Eeva Heikell, HS mielipide 14.9.2010)

Eläkeläinen Rauno Tukki toteaa: ”Uuden kehittämiseen tarvitaan monipuolista ja monitieteellistä tutkimustietoa väestön ikääntymisestä ja vaikutuksista yhteiskuntaan. Ikäihmisten oma osaaminen ja monimuotoinen pääoma on osattava myös hyödyntää.” (Vieskalainen mielipide 16.9.2010) ■

5 Think tank -istuntojen vertaistuotanto- esimerkit

Vertaistuotanto-selvityksen pohjaksi järjestettiin kolme think tank -istuntoa. Näissä istunnoissa esiteltiin tarkemmin kolme käytännön esimerkkiä vertaistuotannosta.

Loppukiri – yhteisöllinen senioritalo – on esimerkki ikääntyvien vertaistuotantoa hyödyntävästä talo- ja kotiprojektista. *Loppukirissä* mukana olevat rakennuttivat itselleen talon, jossa on asuntojen lisäksi yhteiset tilat ruokailuun, harrastustoimintaan ja palvelujen järjestämiseen. *Loppukiri*-talo tarjoaa asujilleen kodin ja yhteisten palveluiden lisäksi esimerkiksi sosiaalista pääomaa ja turvallisuutta.

Intunex ja *HyvinvointiTV* ovat esimerkkejä vertaistuotantoa mahdollistavasta infrastruktuurista. Nykytekniikka tarjoaa perusedellytykset, joiden pohjalta näissä hankkeissa on luotu puitteet immateriaaliselle vertaistuotannolle. Vertaistuotantoa on palvelun käyttäjien itse luoma sisältö.

Loppukiri – yhteisöllinen senioritalo

Helsingin Arabianrantaan valmistui vuonna 2006 ikäihmisten omaehtoisesti suunnittelema yhteisöllinen senioritalotalo, *Loppukiri*. *Loppukiri* on pilottihanke Suomessa ja ikäihmisten voimannäyte. *Loppukiri* on kuusikerroksinen, esteetön, punatiiliverhoiltu kerrostalo. Talossa on 58 asukkaiden yhdessä arkkitehdin kanssa myötäsuunnittelemaa asuntoa ja runsaasti yhteistilaa. *Loppukirissä* asukkaat tuottavat tarvitsemansa palvelut itselleen ja toisilleen (esim. ruokailu, yhteistilojen siivous ja naapuriapu). Perusidea *Loppukirin* ”arjen yhteisöllisyydestä” on kehitelty ruotsalaisen Färdknäppen -kollektiivin¹⁵ toimintamallin pohjalta.

Loppukirissä ei ole kyse pelkästään asumisesta tai rakennuksesta, vaan siellä elävästä yhteisöstä ja yhteisöllisyydestä. ”Aktiivinen elämä ja tarpeellisuuden tunne pitävät virkeänä. Elämä on mielekästä ja täysipainoista. Ihmiset oppivat toisiltaan jatkuvasti, samalla kun he pistävät itse kaikki omat taitonsa peliin. On kysymys antamisesta ja saamisesta.” (Marja Dahlström)

Loppukirissä yhteisöllisyyttä luodaan ja vaalitaan mm. osallistumalla ruoanlaittoon, siivoukseen ja yhteisöä koskevaan päätöksentekoon. Viitenä päivänä viikossa on mahdollisuus yhteiseen ruokailuun, josta vastaavat kuuden viikon rytmissä vaihtuvat työryhmät. Jokaisella asukkaalla on oma työryhmä, johon he samaistuvat. Yhdessä tekemisessä syntyy yhteenkuuluvuutta. Sitä lujittaa myös talon runsas harrastustoiminta.

Loppukirissä löytyy seuraa teatteriin ja lenkille, samoin kuin kaveri sellaiselle, joka ei uskalla esimerkiksi liukastumisen pelossa liikkua yksin talon ulkopuolella.

”Yhteisössä elämiseen tarvitaan energiaa, yhteistyökykyä, joustavuutta ja kärsivällisyyttä. Jäsenten väliseen tasa-arvoon perustuvassa yhteisössä voi jättää taakseen työelämän hierarkiat ja kilpailemisen. Seniori-ikässä on aika hellittää ja etsiä uudenlaista tapaa elää ja toimia toisten kanssa. Yhteisön voimavara on siellä asuvien

¹⁵ <http://www.fardknappen.se>

elämäntaito ja monipuolinen eri alojen osaaminen, josta kaikki yhteisössä pääsevät osallisiksi.” (Marja Dahlström)

www.loppukiri.fi

Intunex

Intunex on vuonna 2008 perustettu suomalainen start up -yritys, jonka koti on Aalto yliopiston Start up –centerissä. *Intunex* kehittää ja tarjoaa uudenlaista ohjelmistoa asiantuntijoiden väliseen yhteistyöhön ja ongelmanratkaisuun yli perinteisten organisaatorajojen. *Intunex* hyödyntää hajautettua asiantuntijuutta, joka on levinnyt ympäri maailmaa. Ajatuksena on, että kuka tahansa voi saada apua asiantuntijalta ongelmaansa. Tarkoituksena on löytää ratkaisuja myös tietotulvan hallitsemiseen. Lisäksi *Intunex* valmentaa yrityksiä hyödyntämään sosiaalisen median työvälineitä ja toimintatapoja ihmisten välisen yhteistyön tukemisessa. *Intunex* on ohjelmisto, joka tarjoaa tavan välittää vertaispalveluja ja asiantuntemusta eri-ikäisten, mutta myös ikäihmisten tarpeisiin.

”Vertaistuotanto syntyy unelmista. Halu yhteistyöhön edellyttää syyn lähteä mukaan, pitää olla matala kynnyks ja osallistumisen on oltava avointa. Jokaisen on voitava osallistua sillä työpanoksella, mikä sopii itselle ja erilaiset intressit osallistua pitää hyväksyä. Talkoohenki on juuri sitä, että laitetaan oman taidot jakoon yhteiseen pottiin. ’Anna enemmän kuin otat, saat enemmän kuin annat.’” (Janne Ruohisto)

www.intunex.fi

HyvinvointiTV

HyvinvointiTV® vie palveluja kotiin vuorovaikutteisen televisioyhteyden avulla. Interaktiivisten ohjelmien teemat on tuotettu toimintatutkimukseen perustuen haastatteleamalla sekä ikääntyviä asiakkai-

ta että asiantuntijoita. Ohjelmina tarjotaan esimerkiksi voimistelu-tuokioita, keskusteluohjelmia ja tietoiskuja.

HyvinvointiTV:n ensimmäisen lähetykset alkoivat keväällä 2006 yhteistyössä Espoon omaishoitajien kanssa. Vuosina 2007–2009 ohjelmatuotantoa kehitettiin EU/InnoElli Senior -ohjelmaan kuuluvassa tutkimus- ja kehittämishankkeessa kotona asuvien ja sairaalasta kotiutuneiden ikääntyvien ja palvelutalojen asukkaiden kanssa. Meneillään oleva *HyvinvointiTV*:n tutkiminen ja kehittäminen jatkuu Euroopan aluekehitysrahaston (EAKR) rahoittamassa Turvallinen koti -hankkeessa, jonka toteutuksesta vastaavat Laurea-ammattikorkeakoulu ja Turun ammattikorkeakoulu. Hanke jatkuu elokuuhun 2011 asti. Hankkeen tuloksena saatuja käyttäjälähtöisiä e-hyvinvointipalveluja eri asiakasryhmille (esim. sairaanhoitajan ja lääkärin e-konsultoinnit) pilotoidaan.

HyvinvointiTV:n taustana on Otaniemen Laurean, TDC Song Oy:n (nykyisin Videra Oy) ja Espoon kaupungin kehittämä innovaatio. Espoon, Vantaan, Turun, Laitilan ja Salon kaupungit ja mm. Asumispalvelut Oy (ASPA), Lyhty ry ja Turun lähimmäispalveluyhdistys ry Kotikunnas ovat tuoneet asiakkaita hankkeisiin.

Muita yhteistyökumppaneita *HyvinvointiTV*:n kehittämisessä ovat olleet mm. Medixine Oy, Medineuvo Oy, Everon Oy, FysioSporttis Oy ja Helsingin Lääkärikeskusyhtymä Oy. Kansainvälisenä yhteistyökumppanina on Tohoku Fukushi University Japanista.

Euroopan komissio on käyttänyt *HyvinvointiTV* -innovaatiota esimerkkinä tavasta kehittää ikääntyneiden sosiaalista osallistumista.

www.turvallinenkotihanke.fi

www.caringtv.fi ■

6 Päätelmiä

Suomalaiset arvostavat hyvinvointipalveluja ja luottamus niitä kohtaan on korkea. Julkistalouden ongelmien, väestön ikärakenteen muutoksen ja moninaisten sosiaalisten ongelmien vuoksi palvelutuotanto on kuitenkin mittavien haasteiden edessä. Siksi tarvitaan palvelujen ennakkoluulotonta kehittämistä, uusia teknologisia ratkaisuja ja kansalaisten roolin vahvistamista.

Kansalaisilla on valmiuksia osallistua ja ratkaista palveluihin liittyviä ongelmia. Monet asenteelliset ja toimintakäytäntöihin liittyvät tekijät hidastavat kuitenkin heidän osallistumistaan. Matka toiminnan kohteesta tekijäksi ja osallistujaksi on pitkä.

Vertaistuotanto haastaa perinteiset instituutiokeskeiset ajattelutavat. Vertaistuotannossa kansalaiset nähdään aktiivisena voimavarana. Samalla olennaista on se, että jokainen voi osallistua omissa rajoissaan ja niin, että kokee saavansa panokselleen vastineen.

Toimiakseen vertaistuotanto edellyttää yksilöiden omaehtoista halua ja kykyä toimia yhdessä (yhteisö). Vertaistuotannossa mukana olevat kykenevät yhteiseen ongelmanratkaisuun ja tuottavat yhdessä tai vuorottain palveluita tai kehittävät vallitsevia olosuhteita itselleen ja toisilleen. Keskinäinen luottamus ja kyky ongelmanratkaisuun korostuvat, kun kyse on haastavista, pitkistä suunnittelu- ja toteutusprosesseista. Lisäksi toiminnan edellytyksenä on vertaistuotannon mahdollistava toimintaympäristö, jossa normit eivät estä uusia ratkaisuja.

Vertaistuotantoon sisältyy neljä tekijää:

1. yksilöt toimijoina yhdessä (yhteisö)
2. areena, jossa toiminta tapahtuu (fyysinen tai virtuaalinen tila)
3. sisältö (tieto, tuote tai palvelu, jota tuotetaan)
4. infrastruktuuri (tekniset laitteet, sovellukset, tukipalvelut, normit jne.)

Subjektiivinen kokemus mittaa vertaistuotannon onnistumista. Mukana olevien on koettava, että he saavat toiminnasta hyötyä omaan elämäänsä suoraan tai epäsuorasti. Vertaistuotanto ei ole hyväntekeväisyyttä, vaan käytännön toimintaa, jossa ongelman ratkaisu tai vallitsevan tilanteen kehittäminen tapahtuu yhdessä. Vertaistuotanto syntyy, kehittyy ja jatkuu niin kauan kuin mukana olevat ovat motivoituneita, luottavat toisiinsa ja kokevat saavansa panokselleen vastinetta.

Vertaistuotanto on mahdollista leimata ihanteiden varassa oleviksi yksittäistapauksiksi tai erityispalveluiksi, joihin on varaa vain aineellisesti ja henkisesti hyvin resursoituilla kansalaisilla. Näin rajaten vertaistuotannon yhteiskunnallinen merkitys jää vähäiseksi ja toiminnalla on selkeästi elitistinen sävy. Toisaalta vertaistuotanto voidaan nähdä heikentyvän hyvinvointivaltion tavaksi siirtää vastuuta kansalaisten harteille.

On kuitenkin huomattava, että vertaistuotanto ei ole suomalaisessa yhteiskunnassa uutta toimintaa, vaan meillä on pitkät perinteet siitä esimerkiksi talkootyön muodossa. Stakesin tutkimuksen mukaan yli miljoona suomalaista tarjoaa läheisapua ystävilleen, tuttavilleen ja omaisilleen. Suomalaisilla on halua ja valmiuksia toimia vertaistuottajina.

Tässä selvityksessä vertaistuotanto nähdään erityisesti kansalaislähtöisenä, voimaannuttavana ja yksilöllisiä vaihtoehtoja mahdollistavana tapana tuottaa palveluja. Vertaistuotanto on erityistä. Se ei tule korvaamaan teollista tavaratuotantoa tai massoille suun-

nattua standardoitua palvelutuotantoa, mutta vertaistuotannolla voi olla ratkaiseva rooli räätälöitäessä palveluja erityisen haasteellisissa olosuhteissa tai etsittäessä korvaavia ratkaisuja vanhentuneille toimintakäytännöille.

Vertaistuotanto ei siis ratkaise kaikkia palvelutuotantoon liittyviä ongelmia, mutta se voi ratkaista vaikeita yksittäiskysymyksiä kansalaisia tyydyttävällä ja aktiivisella tavalla. Kyse voi olla yksilöllistä tukea tarvitsevista vammaisista (esim. nuorten itsenäinen asuminen) tai ikäihmisten tarvitsemasta tuesta harvaan asutulla maaseudulla, jossa julkinen palvelutuotanto ei tavoita kaikkia eikä yksityinen palvelutuotanto ole kannattavaa.

Vertaistuotanto on osa sosiaalista pääomaa ja sen ilmentymä. Tätä kautta vertaistuotannolla on kiistaton merkitys taloudellisen kehityksen ja hyvinvoinnin tekijänä.

Vertaistuotannon vaikutusta kansantalouden kasvuun tai sen merkitystä rahassa voidaan kuitenkin arvioida lähinnä epäsuorasti ja kvalitatiivisesti, koska vertaistuotannossa suurin osa palveluista ja saadusta hyödystä tapahtuu ilman rahallista korvausta tai maksua. Työpanosta, tuotantoa tai palvelua voidaan kuitenkin mitata osallistuvien henkilöiden määrällä ja aktiviteetilla. (ks. Liite 1 *Arvio vertaistuotannon mahdollisuuksista ikäihmisten palvelujen tuotannossa.*)

Tällä hetkellä lainsäädäntö ja toimintakäytännöt suosivat perinteisiä tuotannon järjestämistapoja. Vertaistuotannon mahdollisuuksia ja merkitystä ei vielä nähdä, mutta toimintaympäristön rajut muutokset ohjaavat keskustelua näihin kysymyksiin väistämättä. Vertaistuotannon toimintaedellytysten parantamiseksi on paljon tehtävää. Kyse on eri sektoreiden rajapinnoista, yhteistyömahdollisuuksista ja käyttämättömistä resursseista. On syytä huomata, että vahva hyvinvointivaltio ei kilpaile vertaistuotannon kanssa, vaan tukee sitä.

Jatkossa tulisi keskustella siitä, miten suhtaudumme niin lainsäädännön kuin muunkin poliittisen ohjauksen tasolla vertaistuotantoon. Mikäli haluamme edistää vertaistuotantoon pohjautuvia palveluita, tarvitsemme lisää tietoa ja selkeämmät pelisäännöt. Esimerkiksi kunnissa on mahdollisuuksia kehittää palveluita, joissa

usean eri alan yhteisöt, järjestöt, yritykset ja julkisen sektorin toimijat tekisivät yhteistyötä kehittämällä parempia palveluita.

Vertaistuotannon lisäämiseksi tarvitaan mm.:

- 1.** Selvityshanke, jolla kartoitetaan vertaistuotannon toteuttamista lisääviä ja estäviä tekijöitä (asenteet, käytännöt, normit jne.) sekä nostetaan esiin toimivia vertaistuotantokäytäntöjä. Hankkeessa paneudutaan näihin kysymyksiin tutkimalla vertaistuotantoa erityisesti ikäihmisten ja nuorten syrjäytyneiden palvelutuotannossa. Hankkeella lisätään julkista keskustelua vertaistuotannosta ja sen mahdollisuuksista, vahvistetaan aiheeseen liittyvää osaamista ja edistetään vertaistuotantoa.
- 2.** Ikäihmisten vertaistuotannon kehittämishanke. Hankkeessa hyödynnetään selvityshankkeen tuloksia ja kokeillaan käytännössä eri keinoja lisätä aktiivisten eläkeläisten halukkuutta vertaispalvelujen tuottamiseen (esim. taloudelliset kannustimet, tukipalvelut jne.) ja rakennetaan vertaistuotannon käytännön toteutusmalleja. Hankkeessa toteutetaan konkreettisia kunta-kohtaisia kokeiluja. Vastaava kehittämishanke tulisi toteuttaa myös nuorten syrjäytyneiden kohdalla.

Tässä selvityksessä arvioidaan, että hyvinvointiyhteiskunta ei selviä tulevista haasteista ilman vertaistuotantoa. Julkinen sektori ei pysty vastaamaan kaikkiin palvelutarpeisiin. Vertaistuotannolla ja -avulla on merkitystä yksilön hyvälle elämälle ja sitoutumiselle yhteiskuntaan. ■

Lähteet

Andrew Gryf Paterson. 2010. A Buzz between Rural Cooperation and the Online Swarm. *Affinities: A Journal of Radical Theory, Culture, and Action*, Volume 4, Number 1, 2010, pp. 83-109.

Bauwens, M. 2009. Class and capital in peer production. *Capital & Class Spring 2009 [verkko-lehti]*. 2009. nro. 97.

Bauwens, M. 2007. Michel Bauwens speaks at Swinburne University in Melbourne Australia about p2p. Saatavissa: <http://video.google.com.au/videoplay?docid=4549818267592301968&hl=en-AU>

Boyle, D. & Harris, M. 2010. The Challenges of Co-production. Nef, The Lab, Nesta. Saatavilla: <http://www.neweconomics.org/publications/challenge-co-production>

Boyle, D. Coote, A. Sherwood, C. & Slay, J. 2010. Right Here, Right Now. Taking co-production into the mainstream. Nef, The Lab, Nesta. Saatavilla: <http://www.neweconomics.org/publications/right-here-right-now>

Boyle, D. Slay, J. & Stephens, L. 2009. Public services inside out. Putting co-production into practice. Nef, The Lab, Nesta. Saatavilla: <http://www.neweconomics.org/publications/public-services-inside-out>

Coote, A. & Franklin, F. 2010. Transforming welfare: new economics, New Labour and the new Tories. Nef. Saatavilla: <http://www.neweconomics.org/publications/transforming-welfare>

Cosma, O. 2007. Knowledge-based society, peer production and the common good. *Capital & Class Spring 2009 [verkkolehti]*. 2009. nro. 97 s. 31-51.

Dahlström, M. & Minkinen, S. 2009. *Loppukiri* Vaihtoehtoista asumista seniori-iässä. WSOY.

Demos Helsinki ja WWF. 2010. Onnellisuuspoliittinen manifesti 2010. WWF. Saatavilla: http://www.wwf.fi/wwf/www/uploads/pdf/onnellisuuspoliittinen_manifesti.pdf

Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan selvitys Tulevaisuuden voittajat – hyvinvointivaltion mahdollisuudet Suomessa (toim. Saari, J). 5/2010. Saatavissa: <http://web.eduskunta.fi/dman/Document.phx?documentId=fy27210090453064&cmd=download>

Elinvoimainen Suomi (toim. Aarne Nurmio ja Teppo Turkki). Sitra 2010. Saatavilla: <http://www.sitra.fi/julkaisut/muut/Elinvoimainen%20Suomi.pdf>

EVA:n kansallinen arvo- ja asennetutkimus, Onnellisuuden vaikea yhtälö. 2005. (Toim. Kai Torvi ja Pentti Kiljunen). Taloustieto Oy. Yliopistopaino. Saatavilla: http://www.eva.fi/wp-content/uploads/2010/06/onnellisuuden_vaikea_yhtalo.pdf

Goodwin, N. Nelson, J. Ackerman, F. & Weisskopf, T. 2003. *Microeconomics in Context*. New York: Houghton Mifflin.

Halava, I. & Pantzar, M. 2010. Kuluttaja kansalaiset tulevat! Miksi työnjohtaminen muuttuu? Eva raportti. Saatavissa: <http://www.eva.fi/wp-content/uploads/2010/09/Kuluttajakansalaiset.pdf>

Harju, A. 2010. Puheenvuoro kansalaisyhteiskunnan tulevaisuudesta. Sivistysliitto Kansalaisfoorumi SKAF ry. Satakunnan painotuote.

Himananen, P. 2010. Kukoistuksen käsikirjoitus. WSOY.

Huomisen kynnyksellä 2010: Kysely 55–79-vuotiaiden tulevaisuudennäkymistä. 2010. Eläkeläisliittojen etujärjestö EETU ry. Saatavilla: http://eetury.huset.fi/files/Huomisen_kynnyksella_2010_tiivistelma.pdf

Ilmonen, K., Jokinen, K. 2002. Luottamus modernissa maailmassa Jyväskylässä: Jyväskylän yliopisto, yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos.

Julkunen, R. 2005. Suurten ikäluokkien sankariteko. Teoksessa *Suuret ikäluokat* (toim. Karisto, A). Vastapaino.

Jyrkämä, J. 2005. Syntynyt 1947, kuollut...? Suuret ikäluokat ja elämäntulevaisuus. Teoksessa *Suuret ikäluokat* (toim. Karisto, A). Vastapaino.

Karisto, A., Kihalampi, A. & Tiihonen, A. (toim.) 2010. Rantautumisia – Kaksitoista kertomusta Arabianrannasta. Ikäinstituutti.

Kattainen, Muuri, Luoma & Vuotilainen 2008. Läheis- apu ja sen merkitys kansalaisille. Teoksessa *Suomalaisen hyvinvointi 2008* (toim. Moisio, P. Karvonen, S. Simpura, J. & Heikkilä, M). Stakes, M253.

Luoma-aho, V. 2005. Faith-holders as social capital of Finnish public organizations. Jyväskylä: University of Jyväskylä.

Lehtonen, M. & Koivunen, A. 2010. Kansalainen minä: Median ihannesubjektit ja suostumuksen tuottaminen. Teoksessa *Valta Suomessa* (toim. Pietikäinen, P). Gaudeamus.

Mokka, R. & Neuvonen, A. 2006. Yksilön ääni, Hyvinvointivaltio yhteisöjen ajalla. Sitra. Saatavissa: <http://www.sitra.fi/julkaisut/raportti69.pdf>

Neuvonen, A. 2009. Vertaistuotanto uuden koulun ja kasvatuksen ytimessä [slide show]. Saatavissa: <http://www.slideshare.net/hameenkyyo/vertaistuotanto-an-itk-230409>

Pirnes, E. & Tiihonen, A. 2010. Hyvinvointia liikunnasta ja kulttuurista. Käsitteiden, kokemusten ja vastuiden uusia tulkintoja. *Kasvatus ja Aika* 4 (2), 203-235.

Putnam, R. D. 1993. *Making Democracy Work: Civic traditions in modern Italy*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Putnam, R. D. 2000. *Bowling alone: the collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.

Ruostetsaari, I. 2010. Energiapolitiikan hallinta: Kuluttajakansalainen ja edustuksellisen demokratian oikeutus. Teoksessa *Valta Suomessa* (toim. Pietikäinen, P). Gaudeamus.

Sneck, T. 1985. *Kaupunkipalvelututkimus*. Suomen Kaupunkiliitto.

Tiihonen, A. 2010. Vertaistuotanto ja ikääntyminen – vertaisuudesta, sektoreiden työnjaosta ja vertaistuotannon mahdollisuuksista. Julkaisematon seminaarimateriaali.

Vestbro, D.U. (editor). 2010. *Living together - Cohousing Ideas and Realities Around The World*. Proceedings from the international collaborative housing conference in Stockholm 5-9 May 2010. Division of Urban and Regional Studies, Royal Institute of Technology in collaboration with Kollektivhus NU, Stockholm.

.

Liitteet

LIITE 1

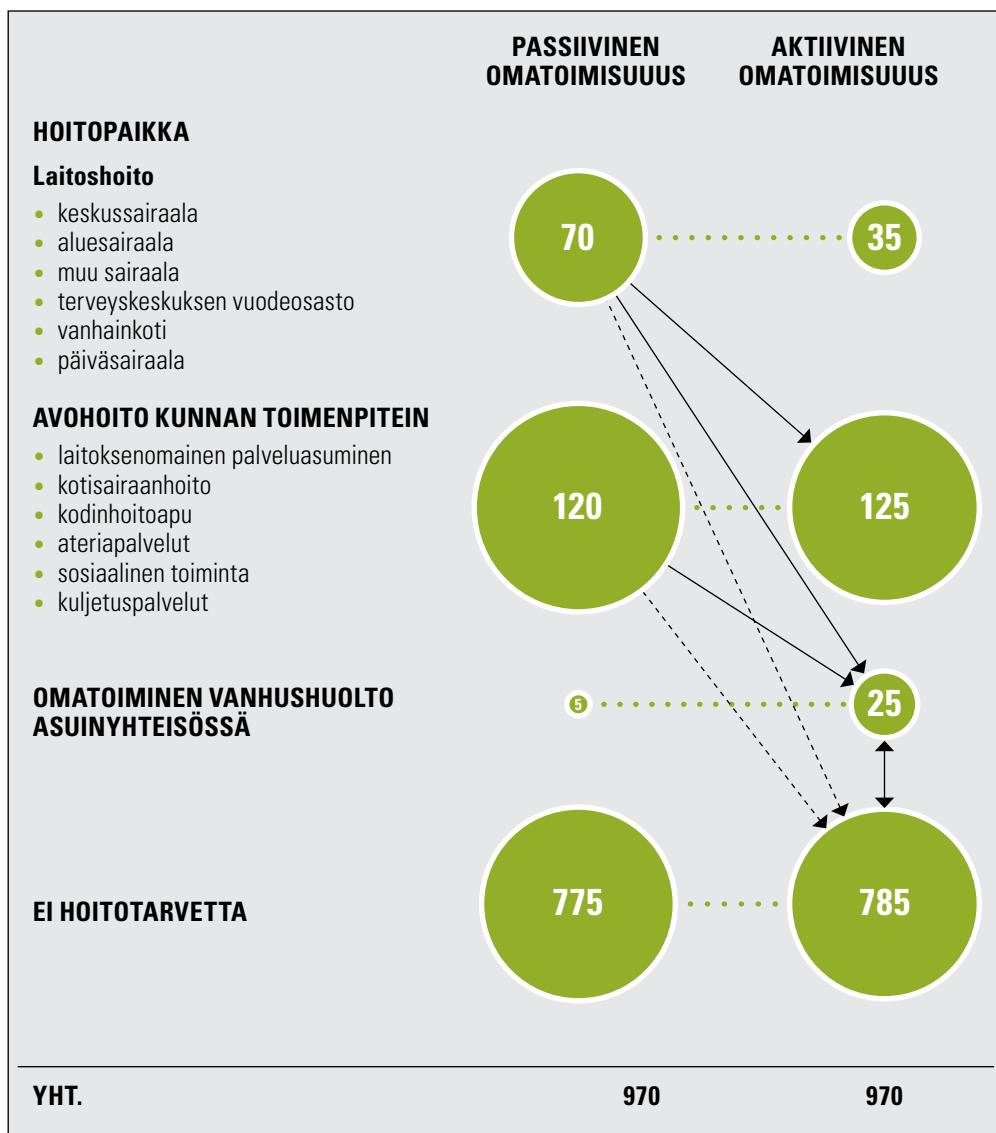
Arvio vertaistuotannon mahdollisuuksista ikäihmisten palvelujen tuotannossa

Professori Timo Sneck on tutkinut innovatiivisia järjestelmäratkaisuja Kaupunkipalvelututkimuksessa (Sneck 1985).

Kaupunkitutkimuksen julkaisemisen aikaan 1985 ei käytetty vertaistuotannon käsitettä, vaan tutkimuksessa puhuttiin omatoimisesta vanhushuollosta asuinyhteisössä. Sneckin tutkimuksessa 13 283 eri-ikäistä kaupunkilaista 31 kaupungista otti kantaa vanhushuoltoon (Sneck 1985, 117). Heiltä kysyttiin valmiuksia osallistua korttelitasolla heikompikuntoisten ikätoverien hoitoon yli 64-vuotiaina, mikäli oma kunto tuolloin sen sallii.

Tutkimuksessa laaditussa skenaariossa tarkasteltiin ilmoitettua hoivahalukkuutta vuonna 2015.

Tutkimuksen mukaan aktivoitun vertaistuotannon skenaariossa olisi mahdollista saada ikäihmisten tueksi 25 000 henkilötyövuotta, jotka muussa tapauksessa jouduttaisiin tuottamaan joko kuntien tai yksityisten palvelutuottajien toimesta vuonna 2015. Alla oleva kuva selventää arvioituja säästöjä, jotka olisi mahdollista saada, kun apua tarvitsevia vanhuksia olisi noin miljoonaa.

LIITEKUVA 1. Apua tarvitsevien vanhusten hoitopaikkojen sijainti vuonna 2015 passiivisessa ja vertaistuotannolla aktivoidussa toimintamallissa (ks. Sneck 1985, 73).

Jos lasketaan korvattavan henkilötyövuoden kustannuksiksi 40 000 € ja vertaistuotannolla korvautuvia henkilötyövuosia olisi 25 000, valtakunnallisesti bruttosäästöt olisivat miljardin euron luokkaa vuodessa.

LIITE 2

Think tank -isntuntoihin osallistuvat muun muassa:

Karina Jutila, johtaja, Ajatuspaja e2

Kalle Laaksonen, ekonomisti

Leena Koivisto, projektikoordinaattori, Ajatuspaja e2

Katariina Salmisalo, hankesuunnittelija, Ajatuspaja e2

Marja Dahlström, FM, Loppukiri

Janne Ruohisto, CEO, Intunex oy

Johanna Leskelä, projektipäällikkö, fysioterapian lehtori, Laurea

Paula Lehto, yliopettaja, Laurea

Mikko Rissanen, tutkija, Demos Helsinki

Michel Bauwens, tutkija, ptp-foundation, Belgia

Markus Ojakoski, erityisavustaja, Ulkoasiainministeriö

Arto Tiihonen, toimialapäällikkö, Ikäinstituutti

Iikka Lovio, opiskelija

Jouko Kajanoja, dosentti

Kimmo Collander, toimitusjohtaja, Neuvosto Oy

Jari Haapiainen, kansainvälistenasiantshteeri, Keskustan eduskuntaryhmä

Panu Laturi, puoluesihteer, Vihreät

Jukka Peltokoski, YTL, tutkija

Kirsi Hakala, projektikoordinaattori

Timo Sneck, tutkimusprofessori, VTT

LIITE 3

Markkinointikirje

KUTSU IDEOIMAAN VERTAISTUOTANTOA

Hyvä yhteiskunnallinen vaikuttaja,

Olemmeko valmiita ihmis- ja ratkaisukeskeiseen palvelutalouteen? Voimmeko rakentaa tulevaisuutta yhteisöllisyydelle? Annammeko tilaa julkisen ja yksityisen ulkopuolella toimiville palveluille?

Elämme murrosvaihetta, joka kannustaa katsomaan niin taloutta, hyvinvointia kuin tapaamme elää ja tehdä työtä uusista näkökulmista. Tule mukaan pohtimaan näitä kysymyksiä kanssamme.

Ajatuspaja e2 tuottaa valtioneuvoston kanslian tilauksesta selvityksen vertaistuotannosta, ”neljänneistä sektorista”. Selvityksessä ideoidaan ja konkretisoidaan vertaistuotantoa, arvioidaan sen toteuttavuutta sekä hahmotellaan vertaistuotannosta saatavia kansantaloudellisia hyötyjä.

Selvitystyön osana järjestämme elo-syyskuussa kolme think tank -tapaamista. Kutsumme niihin eritaustaisia yhteiskunnallisia keskustelijoita ja politiikan vaikuttajia. Tapaamisissa syntyvät ideat ja näkökulmat ovat osa lokakuussa julkaistavaa selvitystä.

Ensimmäinen kolmesta tapaamisesta järjestetään 18.8. klo 15.30 Hvitträskin ravintolassa Kirkkonummella. Järjestämme yhteiskyydin Hvitträskiin Helsingin keskustasta Kiasman edestä, lähtö klo 15. Innoittavan keskustelun polttoaineeksi tarjolla on kesäinen ruoka ja juomatarjoilu. Illan päätteeksi on mahdollisuus nauttia Ravintola Hvitträskin teatteri-illasta improvisaation parissa klo 20 alkaen. Teatteriliput sisältyvät illan Ohjelmaan.

Hankkeessa Ajatuspaja e2:sta mukana ovat hankesuunnittelija Katariina Hankonen ja Karina Jutila sekä asiantuntijana ekonomisti Kalle Laaksonen.

Ilmoittautumiset 18.8. pidettävään think tank -istuntoon joko sähköpostitse osoitteeseen karina.jutila@e2.fi tai puhelimitse: 040 701 6576/ Katariina Hankonen.

Lähetämme lisätietoja istunnoista ja niiden kysymyksenasettelusta elokuun alussa.

Tervetuloa mukaan!

Ystävällisin terveisin

Karina Jutila

Johtaja, YTT, Ajatuspaja e2

karina.jutila@e2.fi, 050 5515 361

LIITE 4

Think tank -istuntojen ohjelmat

1. Think tank -istunto 18.8.2010

Paikka: Hvitträskin ravintola, Kirkkonummi

Aikataulu: 15.00–19.30

Hvitträskiin järjestetään yhteiskytyi Helsingin keskustasta Kiasman edestä. Hvitträskissä osallistujille on tarjolla kesäinen ruoka- ja juomatarjoilu. Illan päätteeksi on mahdollisuus nauttia Ravintola Hvitträskin teatteri-illasta improvisaation parissa klo 20 alkaen.

Istunto jakaantuu kolmeen teemaan: vertaistuotanto-käsite ja vertaistuotantoa mahdollistava kulttuuri, ikäihmiset ja vertaistuotanto sekä immateriaalinen vertaistuotanto. Vertaistuotanto-käsitettä ja niitä vaatimuksia, joita se asettaa toimintaympäristölle avaa Mikko Rissanen (Demos) alustuspuheenvuorolla. Tämän jälkeen esitellään konkreettinen esimerkki vertaistuotannosta käytännössä (Ikäihmiset ja vertaistuotanto, Marja Dahlström, Loppukiri) sekä esimerkki vertaistuotantoa (palveluja) mahdollistavasta infrastruktuurista (Janne Ruohisto, CEO, Intunex oy). Näiden puheenvuorojen jälkeen on think tankin ensimmäinen keskusteluosuus (kesto n. 1h). Ensimmäisen keskusteluosuuden jälkeen esitellään toinen konkreettinen esimerkki (Immateriaalinen vertaistuotanto, Johanna Leskelä, Laurea, HyvinvointiTV), jonka jälkeen käydään myös keskustelu.

Ohjelma

- 15.00 Lähtö yhteiskuljetuksella Kiasman edestä
- 15.30 Saapuminen Hvitträskiin ja ruokailu
- 16.15 Istunnon avaus Karina Jutila
- 16.30 Alustuspuheenvuoro Mikko Rissanen (Demos)
”Vertaistuotanto ja sen mahdollistava kulttuuri”
- 16.45 Keskustelu

- 18.00 Tauko
 - 18.15 Case-esimerkit: Marja Dahlström, Loppukiri ja Janne Ruohisto, Intunex oy
 - 18.30 Keskustelu
 - 19.30 Virkistäytyminen ja valmistautuminen teatteri-iltana
 - 20.00 Hvitträskin teatteri-ilta
- Paluu Helsinkiin

2. Think tank -istunto 8.9.2010

Paikka: Eerikinkatu 28, Helsinki, Ajatuspaja e2:n toimisto

Aika: 16.30–20.00

Ajatuspaja e2:n vertaistuotanto-hanke jatkuu. Tervetuloa hankkeen toiseen think tank -istuntoon 8.9. klo 16.30-20. Hankkeen toinen istunto painottuu ikäihmisiin ja ikäihmisten hyvinvointipalveluihin.

Ohjelma

Kahvi- ja välipalatarjoilu

16.30 Istunnon avaus Karina Jutila

16.35 Alustuspuheenvuoro toimialapäällikkö
Arto Tiihonen, FT, LitL, Ikäinstituutti

Keskustelu

17.45 Case-esimerkki HyvinvointiTV, projektipäällikkö
Johanna Leskelä, yliopettaja Paula Lehto, Laurea

Keskustelu

19.00 Istunto päättyy

3. Think tank -istunto 20.9.2010

Paikka: Eerikinkatu 28, Helsinki, Ajatuspaja e2:n toimisto

Aika: 16.30–20.00

Ajatuspaja e2:n vertaistuotanto-hankkeen viimeinen think tank -istunto järjestetään ma 20.9. klo 16 (Eerikinkatu 28, 5 krs). Istunto jakaantuu kahteen osaan: Belgialainen vertaistuotantotutkija ja -teoreetikko Michel Bauwensin alustus aloittaa istunnon (alustus on englanniksi). (Ks. http://en.wikipedia.org/wiki/Michel_Bauwens ja <http://blog.p2pfoundation.net/>)

Toisessa osuudessa käsittelemme vertaistuotanto-selvityksen keskeisintä sisältöä aikaisempiin istuntoihin pohjautuen.

Ohjelma

16–17.30 Iltapäiväkahvi/ -tee

Michel Bauwensin alustus (en)

Keskustelu

17.30 Keskustelu selvitystyön keskeisestä sisällöstä ja painotuksista

19.00 Tilaisuuden päätös